

ЛЮДИНА І НАУКОВИЙ ТИП КОНТРОЛЮ В УМОВАХ СУЧАСНОГО СВІТОРОЗВИТКУ

А.В. Зуєв, викладач-стажист,

Українська академія банківської справи

Розглядається проблема антропологічних перспектив розвитку особистісних орієнтирів людини в умовах функціонування глобальних процесів.

Розвиток людської цивілізації у ХХ столітті, її науково-технологічних можливостей та пізнавального потенціалу досить чітко виявив неможливість побудови цілісної картини світу. Людський розум, розум загальноцивілізаційний дедалі сильніше усвідомлює своє принципове незнання природи існуючого світоустрою. Водночас, віра у всемогутність розуму і науки не дозволяє визнати навіть тимчасову поразку у “боротьбі” людини з навколишнім світом. Дієвим знаряддям такої боротьби стає науковий тип контролю, який виявляється у всеохоплюючому підпорядкуванні явищ і процесів буттєвої реальності певним законам і закономірностям. Більше того, науковий тип контролю став засобом створення альтернативної природній реальності, в якій сьогодні й існує людина, перетворюючись із суб’єкта контролю на об’єкт. Такою реальністю, на нашу думку, є функціонування глобалізаційних процесів та тенденцій.

Необхідно звернути увагу на значне послаблення в останні десятиліття людської, особистісної складової культури. Система, в яку складається сучасний світ, розвиваючись за законами глобалізаційних процесів, створює власний тип контролю над людиною. І від того, наскільки репресивним буде цей вид контролю, залежить, на нашу думку, майбутнє взаємовідносин у системі “людина – культура”, “людина – суспільство – цивілізація”. Окрім того, розвиток сучасної цивілізації багато в чому залежить і від наповненості різноманітних елементів культурного середовища гуманістичним змістом. На думку багатьох дослідників, зараз швидко розвивається криза такої наповненості: “Останні десятиліття століття, що минає, продемонстрували взаємопоглиблення двох процесів: росту професійної (технологічної) складності створення “культурних проектів” та деградації їх людського значення та цінності” [1, с. 33-34].

У чому ж сутність та причини такої деградації і чи можна протидіяти їй, припинити її розвиток? На нашу думку, знецінення людської, особистісної складової культури полягає в площині контрольованості сучасної людини, її устремлінь, прагнень та почуттів загальносуспільними вимогами, процесами, які визначаються на глобальному рівні, тенденціями, що характеризують розвиток цивілізації взагалі. Тут і втрачається базове значення людської істоти в культурному розвитку, що є чи не найважливішою умовою формування так званої “антропогенної цивілізації”.

Водночас сучасна цивілізація проголошує найвищими цінностями демократичні свободи, примат прав людини та необхідність створення умов для її повноцінної та різнобічної реалізації. На наш погляд, у цьому і полягає головна проблема особистісної ідентифікації та самореалізації: цивілізаційні структури, що набувають глобального характеру, перейняли на себе право створення “сприятливих” для людини умов саморозвитку, а цінності, які зазвичай зветься загальнолюдськими, стали певними установчими гаслами таких структур, які широко використовуються з пропагандистською метою. Роль людини ж полягає в тому, щоб відповідати тим умовам, які створюються без її участі, бути успішною в ситуації непричетності до загальноцивілізаційної творчості. “Люди, отримавши право вибору свого місця в суспільстві, все одно залишаються в обставинах, які не залежать від їхніх активних дій. ...Ейфорія з приводу подолання “репресивної ідентичності” змінюється усвідомленням приреченості до свободи. Людина не просто може сама формулювати собі цілі, обирати зв’язки та способи поведінки. Вона має, навіть повинна це робити. Глобалізація, руйнуючи звичні умови соціалізації, виштовхує індивіда в самотність людського буття. Але водночас викликана нею загроза

економічного хаосу та екологічної катастрофи об'єднує людей щонайменше почуттям страху, прив'язуючи їх до соціального світу" [4, с. 34].

Такий розрив між людиною і цивілізацією людей, формування єдності на основі страху, детермінованість особистісної поведінки і життєвої мети та ідеалів суспільними настановами є значним кроком до знецінення людини, до втрати розуміння своєї значимості та доленості.

Для розуміння даної проблеми, на нашу думку, є досить важливим визначення того, хто ж чи що ж насправді є винуватцем такої хвороби часу. Чи є головною провина суспільства, яке створило ілюзію важливості свободи особистості за умов майже повної детермінованості її життєвого шляху, чи головним винуватцем такого становища є людина, яка віддає перевагу пасивному існуванню в комфортному соціальному середовищі, яке було нею ж створене і отримало прерогативу в питанні визначення шляхів свого розвитку?

Таке питання стало свого роду розподільчою лінією між філософськими дослідженнями, в одних з яких стверджується необхідність відродження людської значимості в культурному ареалі людства, навіть якщо для цього знадобиться піти всупереч об'єктивним тенденціям розвитку цивілізації, в інших обґрунтовується доцільність зміни самої людської істоти, еволюції її світоглядних основ з метою пристосування до нового середовища, до його технологічної природи.

Перші, зазвичай, звинувачують технологічність розвитку сучасної цивілізації, яка автоматично переноситься і на розвиток людини, кожен крок якої визначається рівнем технологізації того середовища, в якому вона знаходиться. Ось яскравий приклад такої позиції: "Оцінюючи стан людства в цілому, можна констатувати, що на Землі з'являються "дві людини", "дві раси": давня – люди культури, люди-особистості, які неточно, але звично зветься *Homo sapiens*, і нова – *Homo futurus*, людина роботоподібна. З'явилися і відкриті ідеологи "зняття" традиційної людини, принесення її в жертву подальшому прискоренню розвитку техніки. Іноді про це говориться прямо, відкрито, частіше ж маскується специфічною термінологією, твердженнями про необхідність "відповісти на виклик складності", яку кидає сучасна технологія. Відповісти будь-якою ціною, аж до відмови від себе" [3, с. 67-68].

Ті ж, кого звинувачує автор наведеної цитати, відстоюють думку про те, що саме переродження людини відповідно до технологічних умов, що склалися, є основним гуманістичним ідеалом сучасної цивілізації. Зазвичай, у таких працях відстоюється принцип еволюційності, необхідності пристосування до середовища заради подальшого розвитку. Однією з таких теорій є дослідження японського вченого Й. Масуди, який передбачає появу *Homo intelligens* внаслідок розвитку інформаційно-комп'ютерних технологій та впливу їх на людську свідомість та спосіб людського мислення, яке поступово стане відповідати раціональній машинній логіці. "Подібно до того, як появу *Homo sapiens* спричинили такі чинники, як розвинуті лобні частини, вправність рук і мовне спілкування, так само поява *Homo intelligens* є цілком вірогідною, оскільки логічному мисленню відповідатиме комп'ютерне "мислення", вправності рук – вправність роботів-автоматів, мовному спілкуванню – мережа глобального електронного зв'язку" [2, с. 85]. При чому дана теорія не просто передбачає такий шлях еволюції людини, але й підкреслює необхідність, позитивність таких змін. Новий тип свідомості, на думку Й. Масуди, стане рятівним для людства, адже він враховуватиме всі фактори, з яких світ складається в певну систему, на відміну від свідомості егоїстичних *Homo sapiens*, які довели світ до глобальних катаклізмів. "Нова людина вже не нехтуватиме природою, не намагатиметься перехитрити природу, а співробітничатиме з нею" [2, с. 86]. Проблема в тому, що ця природа буде носити технологічний характер, мати зовсім інший зміст, ніж дійсна, не перетворена природа. Тому зазначену теорію важко назвати "гуманістично спрямованою".

Отже, у першому комплексі теоретичних розробок підкреслюється необхідність збереження традиційного типу людини, з її цінностями та вадами. Саме такі теорії визначаються як гуманістичні. Теорії іншого ряду обґрунтовують ідею про те, що людина повинна еволюціонувати відповідно до темпів та характеристик розвитку технологічного середовища. Лише в такому варіанті розвитку створюються умови для запобігання самознищенню людства.

Слабкістю першої групи теорій, на нашу думку, є неспроможність гармонійного входження відповідних ідеологічних настанов у систему сучасного світорозвитку, де людина завжди відчуває вплив об'єктивних обставин. Але чи можемо ми погодитися з прийнятністю позиції другої? Адже вона передбачає повну зміну світоглядних орієнтацій людини, трансформування ціннісних та комунікативних цілей, раціоналізацію духовного світу, заміщення ірраціональних почуттів і прагнень людської істоти логічними судженнями машини. Складається ситуація, коли перший варіант є нездійсненним в умовах функціонування та розвитку техногенної цивілізації, а другий – неприйнятним з огляду збереження духовного світу сучасної людини.

Глобальні тенденції сучасного світорозвитку, таким чином, спричиняють розгортання антропологічної кризи, яка виявляється у знеціненні ірраціональних складових особистісної ціннісної структури. Єдиною можливістю подолання цієї кризи, на нашу думку, є всебічне усвідомлення можливостей реінтеграції культури не на базі певної ортодоксії, якою в середньовіччі була релігія, а сьогодні є наука, а на основі врахування багатовимірності природи людського духу. Обмеженість духовної системи особистості локальною, мовною, символною чи логічною структурою знецінює процес самоідентифікації, тому, на нашу думку, лише індивід, у якого сформовані індивідуальність та особистість, має змогу подолання репресивності глобального типу контролю. Контроль людиною навколишнього середовища (природного чи технологічного) своєю основою матиме насамперед самоконтроль людини та особистісну самовизначеність.

Список літератури

1. Бузгалин А. В. “Постиндустриальное общество” – тупиковая ветвь социального развития? (Критика практики тотальной гегемонии капитала и теорий постиндустриализма) // Вопросы философии. – 2000. – № 5. – С. 27-43.
2. Гуманізм: сучасні інтерпретації та перспективи. – К.: Український центр духовної культури, 2001. – 380 с.
3. Кутырев В. А. Культура и технология: борьба миров. – М.: Прогресс – Традиция, 2001. – С. 67-68.
4. Шинкаренко Ю. Світові структури і криза ідентичності: Соціальні наслідки глобалізації // Філософська думка. 2000. – № 4. – С. 29-46.

Summary

The problem of anthropological perspectives of the development of personality and its value structure in the conditions of global civilization is overviewed.